

Krzysztof Korda

"Z dziejów parafii Niepokalanego
Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w
Wielkim Garcu", ks. Wojciech Gruba,
Pelplin 2002 : [recenzja]

Acta Cassubiana 5, 287-290

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KRZYSZTOF KORDA

**KS. WOJCIECH GRUBA, Z DZIEJÓW PARAFII
NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ
MARYI PANNY W WIELKIM GARCU,
WDP „BERNARDINUM”, PELPLIN 2002, SS. 354**

W grudniu 2002 roku odbyła się w szkole w Rudnie (parafia Wielki Garc) promocja książki ks. Wojciecha Gruby *Z dziejów parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Wielkim Garcu*. Autor jest doktorem nauk teologicznych, pracownikiem m.in. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – Punkcie Konsultacyjnym w Tczewie, a przede wszystkim od 12 lat proboszczem w Wielkim Garcu. Prace nad monografią parafii zajęły księdzu 6 lat.

Autor zajmuje się historią terenu parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Wielkim Garcu. Książka przybliża jedynie pewne fragmenty tej historii, stąd trafnie dobrany tytuł *Z dziejów* sugeruje, że nie wszystkie momenty historyczne się w niej znalazły. Dodatkowo we wstępie autor zastrzega, iż praca zawiera m.in. „*pewien plon moich doświadczeń nagromadzonych przy zbieraniu i opracowywaniu materiałów obejmujących część historii tej parafii*”, więc nie wszystkich.

Monografia składa się z przedmowy J.E. Biskupa Pelplińskiego, wstępu autora (zbyt krótkiego!) i 4 rozdziałów.

Rozdział pierwszy zawiera zwięzły opis historyczny miejscowości tworzących parafię: Wielkiego Garca, Rudna, Gręblina, Międzyłęża. Autor uwzględnił w nim najważniejsze informacje z dziejów miejscowości aż po rok 2003. Omówił genezę parafii, przynależność kościelną na przestrzeni wieków do różnych diecezji – włocławskiej, chełmińskiej i od 1992 r. do pelplińskiej. Omówił zmiany, jakie następowały na terytorium parafii, strukturę narodowościowo-wyznaniową na przestrzeni wieków, mienie parafii.

W rozdziale drugim ks. Gruba przybliżył historię, architekturę i wyposażenie kościoła parafialnego w Wielkim Garcu i filialnego w Rudnie. Przedstawił opis remontów, jakie objęły zabytki. Przy pomocy fotografii ukazał ich wyposażenie. W dalszej części omówił dzieje cmentarzy znajdujących się na terenie parafii. A w te parafia garcka jest bogata. Tereny te były gościnne dla ewangelików, mennonitów i oczywiście katolików. Świadectwem tego są cmentarze, które zachowały się

na terenie parafii. Autor przedstawia je w swojej pracy. Omawia też figurki i krzyże przydrożne.

Rozdział trzeci przybliży sylwetki duszpasterzy parafialnych na przestrzeni wieków, służbę parafialną – organistów, radnych parafialnych, grabarzy i szafarzy nadzwyczajnych komunii świętej, a także powołania z parafii do życia kapłańskiego i zakonnego. Pierwszy znany pleban z Garca widnieje pod datą 1326, lecz wszyscy po kolei wymienieni są dopiero od roku 1703 (z braku źródeł). Następnie ks. Gruba omawia sylwetki osób powołanych z parafii do życia parafialnego i zakonnego. Czytelnik dowie się m.in. o pochodzącym z garckiej parafii męczenniku, błogosławionym ojcu Hilarym Pawle Januszewskim, który zginął w obozie w Dachau w 1945 r.

W ostatnim rozdziale autor zawarł opis duszpasterstwa w parafii. W tej części następuje wykład teologa o poszczególnych sakramentach udzielanych w kościele, w które zostały umiejętnie wtrącone wiadomości powiązane z tematem historii parafii. Ks. Gruba opisuje sakrament chrztu, eucharystii, pojednania i pokuty, bierzmowania, namaszczenia chorych, kapłaństwa, powołań zakonnych i małżeństwa. W dalszej części rozdziału omawia zadania i wygląd niegdyś (po II wojnie światowej) i dzisiaj katechizacji, nabożeństw, misji, działalności duszpasterskiej w parafii, Caritasu, bractw parafialnych itp. Bardzo bogaty opis autor zawarł na temat powyższych zagadnień związany z jego owocną pracą (co widać w książce) duszpasterską w parafii garckiej.

Na końcu publikacji znajdują się cenne aneksy dotyczące m.in. martyrologii II wojny światowej oraz lista parafian – ofiar tej tragedii, także niektóre statystyki parafialne, drzewo genealogiczne właścicieli dawnych z Garca – rodziny Nau, służba ołtarza do 2002 r. itp.

Ks. Gruba napisał ciekawą pracę, która wypełni istniejącą do tej pory lukę z dziejów parafii w Wielkim Garcu. Wykorzystał w tej monografii bogatą literaturę, także obcojęzyczną. Przedstawia ona dużą wartość dla badanych zagadnień.

Autor często podaje ważne szczegóły, świadczące o jego wkładzie pracy i dociekliwości, m.in. opis organów itp. Dotarł do rodzin osób związanych w przeszłości z parafią, np. do mieszkających w Niemczech potomków ostatniego pastora z Rudna.

Istotnym atutem książki są streszczenia w języku angielskim i niemieckim.

Jednak przy tak wielkiej pracy, jaka została włożona w dzieło, nie dało się uniknąć błędów i wyczerpującego wykorzystania dostępnego materiału.

Ks. Gruba kilkakrotnie przywołuje dokument Sambora II i jego brata Świętopełka, księcia gdańskiego, w którym darowali cystersom oliwskim „*prastara ziemia tzw. wąską (terra Wansca), późniejszej gniewskiej*” (s. 31). W literaturze nie przyjmuje się tak daleko idącej interpretacji, aby mając na myśli ziemię „wańska”, nazywać ją „wąską” (w rozumieniu szerokości). Dokument ów nazywa nadane

cystersom terytorium „*terra Gynev cum tota Wansca*”, nie opisuje przy tym i nie wymienia ziem wchodzących w skład tego terytorium¹.

Poważnym brakiem jest niewykorzystanie w pracy pamiętnika siostrzenicy księdza Aleksandra Kupczyńskiego, proboszcza z Wielkiego Garca w latach 1903-1926, dotyczącego pobytu siostrzenicy – Marii Romeyko-Hurko u wujka księdza w Garcu. Zawarła ona w nim cenne informacje dotyczące parafii, które poza jej wspomnieniami nie są nigdzie dostępne. Wypełniłyby one kilka luk w pracy, a ewentualne ich opublikowanie w aneksach, by ją wzbogaciło. Siostrzenica ks. Kupczyńskiego podaje w pamiętniku m.in. nazwisko organisty z W. Garca, który „upiększał” msze sprawowane przez jej wujka. Nazywał się Ewert. Nie został wymieniony w pracy ks. Gruby w miejscu poświęconym organistom. Był zagorzałym Niemcem, nie chciał grać polskich pieśni patrytyczno-kościelnych. Pamiętnik zawiera informacje dotyczące wyglądu plebanii i ogrodu za czasów ks. Kupczyńskiego, opis mieszkańców (ewangelików i katolików), działalności na zapleczu garckiej plebanii biblioteki Towarzystwa Czytelni Ludowych, podtrzymującej polskość na Pomorzu w czasie zaboru pruskiego i pracy codziennej Kupczyńskiego.

Trudnością dla czytelnika jest zawarcie na s. 108, w przypisie 223 dokumentu w języku łacińskim związanego z poświęceniem kościoła, a nieprzedstawienie fragmentu treści lub całości w tłumaczeniu na język polski. To samo dotyczy niemieckich napisów na cmentarzu.

Przy opisie cmentarza w Międzyzłężu autor podaje, że jest to miejsce spoczynku ewangelików. Jest to odosobniony głos w tej sprawie na Kociewiu. Od kilku lat na cmentarzu tym stoi tablica (dzięki staraniom Nadwiślańskiego Klubu Krajoznawczego TRSOW), informująca, że spoczywają tam mennonici. Fragment ten ukazuje, iż kwestia ta wymaga zweryfikowania poglądów i spojrzenia na sprawę raz jeszcze. Proboszcz mówił, że w Międzyzłężu znajduje się 7 nagrobków, tymczasem jest tam ich o wiele więcej².

Wydaje się także, że zbyt mało miejsca autor poświęcił wspomnianemu wyżej proboszczowi Kupczyńskiemu. Był on podczas lat posługi w Wielkim Garcu osobą bardzo znaną w okolicy. W 1920 r. został posłem do Sejmu Ustawodawczego, był działaczem (patronem) Towarzystw Ludowych, działaczem Towarzystwa Czytelni Ludowej, pisał wiadomości, także z Garca do „Pielgrzyma” itd. Wspominając ks. Kupczyńskiego, ks. Gruba napisał, iż „W 1926 roku zainicjował Związek Kapłanów *Unitas Diecezji Chełmińskiej*”. Jest to pewna nieścisłość, bo *Unitas* istniało już od 1919 r. Rzeczywiście zainicjował je Kupczyński, ale w 1919 r. Podejrzenia budzą informacje, że tenże ksiądz był działaczem Akcji Katolickiej w Pelplinie

¹ K. Bruski, *Ziemie nad dolną Wierzycą od XIII do początku XV wieku*, Gdańsk 1997, s. 41.

² Znalazłem ich aż 14, mimo iż „zbadalem” (wyciąłem z zarośli dochodzących do 2m) tylko teren ok. 50 m², a obszar cmentarza ma wymiarv minimum ok. 40×40m.. ti. przynajmniej 1600m².

– wydaje się to mało prawdopodobne, bo Towarzystwa Ludowe, których Kupczyński był patronem, były zwalczane przez AK.

Przy opisywaniu reformacji autor zaznaczył, że „*Herezja ta szybko rozeszła się na sąsiednie parafie*”, a dalej, że po odebraniu luteranom kościoła w Garcu przez biskupa włocławskiego „*lud polski bez jakiegokolwiek oporu chętnie powracał na właściwą wiarę*”. Autor powinien zachować bezstronność przy podawaniu tego typu wiadomości, a pogląd na nie pozostawić swobodnej ocenie czytelnika.

Monografia wyposażona jest w przypisy, co stanowi wielki atut omawianej pozycji, bo istotnym jej mankamentem jest brak bibliografii. Powinna być ona podzielona na źródła archiwalne, drukowane, prasę i literaturę. Brak szczególnie przydatnych w pracy z książką indeksów – osobowego i miejscowości. Ks. Gruba omówił inwentarz parafii, gdyż wykorzystał archiwum parafii. Przy podawaniu parafialnych źródeł archiwalnych nie podał tytułu cytowanego źródła (przykładowo: księga urodzeń, kronika itp.). Zawarł wykaz skrótów, spis fotografii, mapy, tabele, aneksy, dane statystyczne itp. Nie wykorzystał źródła z roku 1904, mianowicie *Schematismus des Bistmus Culm, mit dem Bischofsitze in Pelplin 1904*, Pelplin 1904.

Książkę czyta się z przyjemnością, napisano ją przystępnym językiem. Myślę, że zainteresuje wielu czytelników. Ostatni rozdział jest jednocześnie źródłem do badania dziejów parafii po 1991 r., stanowi jakby pamiętnik plebana z Wielkiego Garca. Zawiera zdjęcia z pielgrzymek parafialnych, wyjazdów z młodzieżą, obozów itp. Jest cennym nabytkiem m.in. dla badaczy historii regionalnej i tych, którym autor ją zadedykował – Parafian, którzy mogą na kartach tej książki odnaleźć informacje odnoszące się do nich samych, ich rodzin i przodków.